

TRANSILVANI'A.

Fóia Asociatiunei transilvane pentru literatur'a romana
si cultur'a poporului romanu.

Acésta fóia ese
cate 3 cóle pe luna
si costa 2 florini v. a.
pentru membrii aso-
ciatiunei, éra pentru
nemembrii 3 fr.
Pentru strainatate
1 galbenu cu porto
postei.

Abonamentul se
face numai pe cate
1 anu intregu.
Se abonédia la Comi-
tetulu asociatiunei in
Sibiu, séu prin posta
séu prin domni co-
lectori.

Nr. 17.

Brasiovu 1. Septembrie 1873.

Anulu VI.

S u m a r i u : Ioanu Corvinu de Hunedór'a. (Urmare.) — Dacii. (Fine.) — Dein revolutiunea dela an. 184⁹/₉. (Fine.) — Colectiune de diplome istorice transilvane. (Urmare.) — Prepusulu (Zelotipia.) — Testamentulu barbatului. — Consórtea militariulu transilvani. — Respunsulu oficiariloru. — Spice.

Ioanu Corvinu de Hunedór'a,

originea, genealogi'a, faptele sale im-
mortali.

(Urmare.)

VII. Calcarea de juramentu. Campania noua.

Pacea inchiaietu in 30. Iuliu 1444 la Segedinu intre sultanulu Muradu si regele Vladislau, formulata, scrisa si subscrisa in esemplarie diverse, corroborata prin juramente solemne puse pe evangelia si pe alcoranu, pe diece ani, a duratu trei dile. Abia se departa deputatiunea turcésca dela Segedinu impreun cu Georgie domnulu Serbiei, care avea se'si ia in possessiune fortaretiile serbesci, pre candu ajunsera totu la Segedinu nisce curieri dela cardinalulu Franciscu Condolmieri de Florenti'a, pe care pap'a 'lu ~~apiano~~ ~~admiralu~~ ~~seu~~ ~~comandante~~ ~~supremu~~ ~~preste~~ ~~flott'a~~ ~~italiana~~. Acei curieri adusera scirea ca numitul preotu-admiralu ar fi ajunsu cu flott'a in Hellespontu, si ca mai multi domnitori dein Itali'a facu preparative mari de ajutoriu. Aceiasi cursori mai adaosera si neadeverulu, ca Murad ar fi forte ocupatu cu bel-lulu civile dein Asi'a, prin urmare ca tocma acumu ar fi tempulu celu mai oportunu de a lovi dein tote partile asupra turciloru. Tote acelea sciri si altele cate mai circula, parte ca adeverate, parte ca min-ciunose, au manatu de nou ap'a pe mor'abellicosulu Iulianu. Se conchiamu éراسي consiliulu. Iulianu bunu de gura cumu era, si vediendu cu ce ómeni are a face, avu intru nimicu a'i infasiura cu sofisme de cele mai cornurate, in care uneori amesteca si blasfemii. „Pacea ce s'a inchiaietu inainte cu trei dile,” dicea elu, „este cu totulu nedrépta, este in contra doctrineloru bisericeii, lovesce in onóra natiunei ungueresci, éra regele a calcatu preste datorintiele sale candu a subscrisu si confirmatu acea pace in se-nesi paganésca, infama, condemnabile, care dein natur'a sa nu ar avea nici-o valóre, prin urmare ea póte fi calcata ori-si candu, dein consideratiuni ecle-siastice, dogmatice. Ati inchiaietu pace cu unu pa-ganu, cu care domnitorii christiani trebue se curme ori-ce comunicatiune.*) Ati nimicitu prin acésta sacr'a

legatura ce s'a inchiaietu cu imperatulu grecescu la Florenti'a, ati sacrificatu acésta legatuintia in favóra Serbiei si a serbiloru, carii totu-deauna s'au portatu cu perfidia cátra scaunulu Romei si n'au volitu se'i recunósca auctoritatea lui. Cestiunea de facia nu mai depende dela vol'a unguriloru, ci ea ajunse a fi cauza comuna a totororu crestiniloru. Ungurii nu avea nici-unu dreptu se inchiaia pace cu turcii fóra scirea si vol'a celorualte poteri si fóra permissiunea papei. Principiele bisericeii crestine ceru ca ereticii si prin urmare cu atatu mai virtosu paganii necredientosi se fia esterminati cu totul de pre faci'a pamentului. De aceea elu este si auctorisatu a deslega pe rege si pe toti subscriptorii pazei de juramentulu loru, a declara pacea de nulla si neintemplata si a le da benecuventare pentru nou'a campania.

Dupa acelea blasfemii esite dein gur'a unui popa-cardinalu se mai scolara si alti ambasadori, precumu Franciscu cancellariulu dela Veneti'a cu duoi capi-tani dela marina, carii toti vorbira in sensulu lui Iulianu Cesarini. Capetele membriloru dietei se la-sara a fi ametíte cu atatu mai usioru prin acelea sofistarii, cu catu ca, precumu amu vediutu si mai in susu, asia ori asia, nici-unu magnatu si nici-unu nobilu unguru nu se obligase a esi la bataia afóra dein tier'a sa, prin urmare scumpele loru persóne sciendu-se sigure, prea pucinu le pasá, déca pacea era se se tiena séu nu. Preste acésta inse mai ajunse si una epistola dela imperatulu Ioanu Paleologos, plina de laude si fanfaronate grecesci, cu care pro-mittea totu ce nu avea pe lume, éra pe nefericitulu Vladislau ilu compará cu imperatii Titus si Justinia-nus. Paleologos inca indemná pe Vladislau, ca in casu candu ar fi apucatu a pasí la negociatiuni de pace cu Murad, se le curme si se apuce armele. In totu tempulu acesta Ioanu Corvinu petrecu in tacere profunda, ne aparandu nici pro nici contra, pana ce in fine ametitu si elu de atatea vorbe mari si uitandu cu totul de sanctitatea cuventului datu, de jura-mentu si de onóre, s'a involitu si elu la annullarea

*) Promissa fides infidelibus servari debet minime. Iulianu

la Turocz Part. IV. Cap. 42. — Quibus neque dari potuit fides absque nefario crimine, nec postquam data creditur, potest sine graviori culpa servari. Iulianu la scriptoriulu Callimachus.

pacei, punendu numai una conditiune, că bellulu se nu se declare până la 1. Septembrie.

4. Augustu 1444 a fostu acea di de infamia si de blastemu, in care nefericitulu rege Vladislau declarà si annuncià lumei cu tóta solemnitatea, că este cu voli'a unanima a dietei, că elu se calce juramentulu, se infranga pacea si se se arunce éراسi in pericule noue, elu, patri'a sa si tóte tierile Daciei; se strabata in Romani'a (Rumili) si până in Greci'a, cu scopu de a libera pe greci si baseric'a grecésca de puterea turciloru cu sangele daco-romaniloru, cu alu unguriloru si alu slaviloru. Pe acea proclamatiune a sa regele depuse juramentulu in manile lui Iulianu si o subscrisse cu man'a sa, éra apoi annuncià despre nou'a decisiune pe pap'a Eugeniu si pe toti ceilalti domnitori. Cu aceeasi ocaziune regele trebni se mai jure pe cuventulu seu regescu, pe onórea sa, pe credenti'a sa christiana, pe viéti'a viitória, pe s. Treime, pe s. Vergura Mari'a, pe toti angerii si santii, pe regii cei santi ai Ungariei Stefanu si Ladislau, că elu se va tienea de conclusele anului trecutulu dela Bud'a si că in 1. Septembrie se va afla la Orsiov'a, de unde va trece Danubiulu fóra cea mai mica amănare si nu se va reintórce in patri'a sa, până ce nu va scóte pe turci dein Europ'a.

Totu acelu juramentu fu depusu si de cătra Ioanu Corvinu, éra că martori se subscrisera vreo 13 magnati deintre cei carii au remasu acasa, intre carii la loculul antaiu Petru episcopulu de Ceanadu, palatinulu Laurentin de Hedervár, judele tieriei Georgie de Rozgon, Simionu de Palocz, magistru cocieriloru regesci, Michailu Ország de Guth tesaurariu regescu, unulu Danciulu Macedoneanulu etc.

Sér'a in 4. Aug., adeca dupace s'a confirmatu prin altu juramentu calcarea pacei si a juramentului, in Segedinu si in totu tienutulu acela fusese unu mare cutremuru de pamentu, prin care s'au ruinatu edificiiuri multe. Acelu fenomenu spariiasse si descu-ragiase inca de atunci pe multi ómeni, cătu religiosi cătu si superstitiosi.

Acea fapta infama a unguneniloru a produsu mare consternatiune intre poloni, dein care cauza diet'a polóna scrisse regelui aducându'i amente de infricosiat'a judecata a lui Ddieu si rogandu'lu pre totu ce are scumpu si sacru, că se se ferésca de perjuriu, se nu calce pacea, se nu se arunce in periculu invederatu. Vladislau perlese acea epistola udandu-o cu lacrimi. Era prea tardin, sarmanulu rege se aflá farmecatu si ferecatu, pentru că se nu se mai póta abate dein calea perirei. Ceea ce mai superá pe rege era inca si impregiurarea, că Georgie Serbulu nu mai voliá se scia de alta éspeditiune, ci era bunu bucurosú că se dea in pretiulu contingentului seu de ostasi sume considerabili de bani, numai se'lu lase pe densulu in pace, că se'si védia de nefericit'a sa tíera. Preste acésta, regele apucase a dimitte atátu óstea polóna, cătu si pe cea romanésca, pe íia-care in patri'a si in districtele sale, dupace se reintórse-

dela Bulgari'a; ba si óstea unguréna éra dimissa in parte mare. Si totusi, nefericitulu rege apucase a jura in 4. Augustu, că elu in 1. Septembrie va fi cu óstea la Orsiov'a. Déca amu fi noi fatalisti, amu potea aplica la loculul acesta sententi'a cunoscuta care tiene, că Ddieu ia mai antaiu mentea celui pe care voliesce se'lu perda. Regele nu a potutu ajunge pe 1. Septembrie la Orsiov'a, pentrucà abia pe la 15. manecà dela Segedinu, si fiendu-cà caletorea incetisioru, pentru că se'lu ajunga si trupele care se aduná de aici de colea, asia abia in 21. Sept. ajunse la Orsiova, de unde preste pucine dile trecu Danubiulu, inse — numai cu óstea fórté modesta la numeru, adeca vreo 10 (diece) mii, éra dupa altii, celu multu 15 mii! Acesta si numai acesta fusese rezultatulu vorbeloru mari si late dela diet'a dein Segedinu. Regele inse se consolá cu speranti'a, că Ioanu Corvinu si Vladu II. Dracula domnulu Munteniei voru mai conduce inca pe atáta óste romanésca, că si grecii lui Paleologos se voru scula dein dosulu turciloru, că G. Castriota inca va opera dein Epiru incóce. In 3. Octobre óstea regésca apucandu de alungulu Istrului, pe la 9. ajunse la Vidinu, de unde se credea, că până la Adrianopole preste Balcanu (Hoemus, Haimos) s'ar cere unu mersu că de duoe septemani. Acumu inse cunoscea si Vladislau cumplitele greutati cu care era impreunata trecerea preste Balcanu, de aceea se decise că se se alega alta cale, adeca pe la Nicopole spre Varn'a, cu scopu de a trece de acolo la Gallipoli. Intr'aceea ajunse si Ioanu Corvinu cu óstea sa, pe care o trecuse prin Munteni'a, inse si elu numai cu vreo cincii mii, si acésta trupa applecata fórté la predi si devastatiuni, prin care s'au causatu mari neplaceri si urgii intre Dracula si Corvinu.

In 16. Octobre regele ajunse la Nicopole, unde veni si Dracula cu câteva mii de calareti. Aici s'a intemplatu apoi acelea scene pentru totu-deauna memorabili, in cătáva dramatice, in totu casulu inse neplacute, pe care scriptorii mai noi le reproducu dupa Chalcocondilas, Dlugoss, Callimachu si Bonfiniu, care cumu i se pare, si mai virtosu cumu ii vene la interesu, la prea pucini pasandu-le de curatulu adeveru. Noi dacoromanii le avem in limb'a nóstra la Petru Maioru pag. 108—109, la Sincai tomu II. pag. 6—7; atáta inse nu este de ajunsu pentru că se potemu petrunde la intregulu adeveru. Episodulu istoricu alu bataliei dela Varn'a cu tóte antecedentiele sale, incependu inca dein Iuliu, merita elu singuru unu studiu inadensu, speciale, prin armare cere si tempu si spatiu. Noi ne vomu adopera că se reproducemu acelea scene numai in essenti'a loru.

Vladu Dracula domnulu Munteniei, carele se incredea mai virtosu in armat'a sa de calareti, avuse batalii nenumerate cu turcii si facuse minuni de bravure; dara vediendu elu de una parte, că tíer'a 'i e storsa si despoporata prin atátea belluri, éra de alt'a, că nu numai Georgie Serbulu, dara si altii inchiaie-

sera pace cu Murad, a legatu si elu pace cu acelu sultanu, si' ar fi doritu fórte multu cá se se bucare tempu mai indelungatu de dens'a. Intr'aceea ungu-renii dupa calcarea pazei provóca si pe Dracula cá se faca asemenea. Acesta sedusu si elu la perjuriu prin unguri, concentra vreo diece, dupa unii duoe-spre diece mii de ostasi, mai totu calareti; éra dupa-ce trece la Nicopole si vede mic'a óste unгурéna, intarita cu alt'a mai mica ardeléna, cu ceva cruciati si cu câteva mii de poloni, stà deocamu-data cá in-marmuritu, dupa aceea se reculege si observa rege-lui cu tóta lealitatea, cá reu face de ese la bataia numai cu acea óste mica, pentrucà sultanulu este dedatu a esí cu atàti ómeni la unu simplu venatu de recreatiune. Se tiene consiliulu bellicu, in care Vladu isi repetiesce argumentele sale. Cardinalulu Iulianu Cesarini se catranesce asupra lui si'lu infrunta cu atàtu mai aspru, cu càtu mai multi oficiari de frunte de ai lui Vladislau apucasera a se convinge de justele observari ale lui Vladu. Precumu se in-templa mai totudeanna in casuri candu cineva dà consiliu de moderatiune, asia i se intemplà si lui Vladu, cà-ci Iulianu si altii ii plesnira in facia cà ar tienea cu turcii. Unii voliescu a sci, cá totu atunci Ioanu Corvinu inca s'ar fi facutu focu si fla-cari asupra lui Vladu si cà aru fi trasu sabii'a unulu asupra altuia, acésta inse nu se adeveresce; se scie totusi atàta, cá Ioanu si Vladu se avea reu unulu cu altulu. VEDIENDU Vladu Dracula, cá regele e de-cisu a merge orbesce in perire, si doríndu a remané curatu de prepusuri, ii dise intre altele: Dupace ve-diu ca nu te pociu retiené si abate dela propusulu teu, éca aici unu ajutoriu de patru mii calareti, pe carii dau sub comand'a filiului meu; éca si duoi cai dein cei mai buni fugaci, pentrucá la casu de peri-culu se'i ai de indemana; mai accepe si càtiva ca-lauzi fideli, carii cunoscu fórte bene locurile. Mai departe rogu pe Domnulu Ddiu cá se'ti stea intru ajutoriu in acésta intreprindere a ta*).

Ce potea face unu domnu alu Munteniei mai multu decâtu atàta facia cu nisce ómeni infamurati, orbiti si de fanatismulu loru celu óresicumu poten-tiatu prin Iulianu Cesarini!

Pàna la Nicopole tóta óstea confederata era abia de duoe dieci de mii, insocita de vreo 2—3 mii de cara incarcate cu victualii si cu impedimente bellice. De ací inainte incepura a'i intempina ici colea mai

*) *Conversus itaque rursus ad regem Dracula: „Quando,“ inquit, „aut fortuna, quae audentem magna quaeque nusquam te decepit; aut spes alienae opis, quam ratam velim, aut occulta factorum necessitas. in diversum te trahit a sententia mea, con-silium tuum, quod ratione immutare non potui, quantum tempus et improvisa res sinit, viribus adjuvabo.“ Et cum dicto quatuor millia equitum, duce filio suo, copiis regis adjecit; orans ob-testansque immortalem Deum, ut quidquid rex, ceterique de belli totius successu, animis suis promitterent, felicissimo eventu confirmaret. Philippus Callimachus de Rebus Vladislai Libro III. Vedi la Maioru citatulu acesta multu mai pe largu.*

desu trupe turcesci si mai alesu acelea care scapa-sera dela Nicopole sub comand'a lui Mehemed-beg, se facea inse numai batalii merunte, scaramusie de avan- si de arier-garde. Ajungèndu óstea la riulu Panissus care astadi se numesce Camgicu, vede in Istru vreo 28 galere (corabii mai mici): provediute cu tóte lucrurile necesare si destinate de Murad, cá in casu candu nu s'ar fi potutu inchiaié nici macaru unu armistitiu cu regele Ungariei, se strabata cu ele pe Istru in susu pàna in Ungaria. Uladislau demanda nebunesce, cá se se dea focu acelu co-rabii, in locu de a le pastra pentru casu de necesitate sinistra. Acésta s'a intemplatu in 24. Octobre.

Totu dela acelu locu regele Uladislau publicà declaratiunea de bellu in contra turciloru, carora le spunea curatu, cá elu a pusu juramentu cà'i va ester-mina cu totulu, si le cerea tóte cetatile si fortare-tiele càte se afla in posesiunea loru, apoi dimisse pe mai multi captivi turci, cá se aiba ócaziune de a respandi acea proclamatiune pretotindeni. Intr'a- ceea trupele unguresci devastà si ardea, spolià si omorà totu ce intempiná, necutiandu nici chiaru basericele crestiniloru, in càtu cardinalulu Iulianu strigá cu totulu indesiertu, cá acuma s'au unitu cele duoe baserice, cá nu mai e nimeni schismaticu si ereticu; soldatesc'a ferósa si barbara nu se pricepea la subtilitati dogmatice, ci se pricepea la predi, la focu si omoru. Se intielege cá acea portare selba-teca a instrainatu si spiritele locuitoriloru crestini, éra pe turcii 'ia implutu de spaima impreunata cu furóre si vindicta infricosiata. Dupa acestea armat'a inaintà mai départe, inse asia, cá Ioann Corvinu acumu cá si in anulu trecut, mergea preste totu inainte cu una parte dein óstea sa si cu cei patru mii de calareti dein Munteni'a. Tóte cetatile si fortare-tiele de prin pregiuru li s'au supusu, afódra numai de duoe cuiburi de munte, fortaretie tari, anume Sumi (Sume, Sumen, Saghanlicu?) si Pezech (Petretia, Pe-tretiu, Balgicu?). Luarea acelu duoe fortificatiuni a costatu sange multu mai alesu pe poloni cari s'au portatu eroicesce, pentrucà turcii inca s'au aparatu eroicesce, sacrificandu'si véti'a vreo cincii mii dein ei.

Bucuria scurta si desiérta! Pre candu óstea con-federata credea cá inaintédia mai bene, éca vene dela cardinalulu comandante de flotta Francesco scirea cu totulu neasteptata si fórte consternatória, cá sul-tanulu Murad parasindu singuratatea dela Magnesi'a si reapucandu trenele dominatiunei impreuna cu su-prem'a comanda preste armata, a si venitu la Galli-poli, unde vediendu 128 de galere de ale crestiniloru determinate a trece prin Bosforu in marea négra, mai antaiu se catraní de manía, dara reculegundu'si curendu cumpetulu si prudenti'a, recurse la corrup-tiune, despre care sciá fórte bene cá prende locu la greci si la italiani, si asia se involi cu mai multi capitani de galere mai alesu genuesi si càtiva vene-tiani, cá se le dea càte unu galbinu de fia-care sol-datu turcescu si se'i tréca óstea prin Dardanèlle si

Bosforu, precumu au si trecut in una singura nópte patrudieci de mii de turci armati, cu carii apoi sultanulu a operatu de minune in contra óstei confederate, care acumu ajunsese la Varn'a. Asia se decise sórtea Turciei, a Daciei si a Pannoniei in una singura nópte, prin setea de auru a capitanelor italiani. Quid non mortalia pectora cogis auri sacra fames!

(Va urma in Nr. 19.)

D a c i i.

(Trad. dupa Rösler „Romänische Studien.“)

(Fine.)

VIII. Cu 10 ani mai tardú, pre tempulu domnirii lui Domitianu, Dacii se inaltara la una insemnatate, carea intrecù multu, tóte rezultatele lor de până aci. Caus'a principale a acestei inaltari fù intrunirea puterii dacice in un'a mana tare, a acelei puteri, carea de pre tempulu lui Burvistas se pare a fi fostu mai totadeun'a desbinata. Dupa traditiune regele Duras (e acela, care la Iordanes se numesce Diurpaneus) ar fi transpusu regatul de buna voia lui Decebalu, carele până atunci fusese supusulu seu, care inse era mai capace decâtu elu spre a domni preste Daci. Şuirea acestuia pre tron, semnalisá unu aventu si o schimbare in tienst'a Daciei. Astfelu Daci'a 'si luá acumu positiune ofensiva. Pre la 86 d. Chr., Decebalu petrunse mai antaiu in Mesi'a, invinse si ucise pre legatul aceleia, pre Opiu Sabinu, si depopulá acea tíer'a. Imperatoriulu nu miscá astadata nimicu contra Daciloru, se multiamí cu aceea, cà nutria speranti'a in poporu, cà va ataca elu insusi pre Decebalu cu o armata mare, dar in urma comand'a armatei o incredintiá prefectulu pretorianilor lui Corneliu Fescu, ér elu asteptá rezultatulu bataliei in un'a cetate a Mesiiei, aprópe de teatrulu bataliei. Acumu Decebalu ar fi inchiaiatu bucirosu pace, inse elu in aroganti'a sa necunoscutu'si positiunea, pretindea solvirea unui tributulu, respective solvirea unei tace de 2 oboli dupa fia-care capu. Dupa aceea Fescu persecutandu in modu victoriosu pre inemicu, petrunse până in Daci'a; inse aicea fiendu invinsu, isi perdù viéti'a in lupta. Romanii cu ocaziunea retragerii lor, dupa asta pierde isi perdura flamurele, cumu si machinele de bataia. Inemicii degiá incoragiati, numai-decátu se repedira asupra Mesiiei, carea remase neaparata, si pre carea intr'aceea o parasise si Domitianu. Tertiu Iulianu fù acuma acela, carele luase asuprasi insarcinarea de a apará acésta provincia. Acesta, dupace aduse in ordine pre soldati si le insufflá érasu coragiu, alungá pre inemicu érasu preste Dunare. Ba inca Iulianu visitá pre inemici si in tíer'a lor propria. Daci'a pre atunci avea doue cali mai amblate, un'a ducea prin passulu dela Turnulu rosiu, alt'a prin passulu dela Vulcanu. Cea deintaiu cale isi avea numirea dela loculu „Tapae,“

cecalta trecundu prin partea muntósa a Banatului isi avea numirea dupa trecerea Dunarei „ad Pontes.“ Iulianu isi luase calea preste Tapae, invinse pre Daci deplinu, si nimicu se pare a'lu impedecá acumu dela impresurarea Sarmisegethusei; dar intr'aceea scirile primite despre desastrulu lui Domitianu in batai'a avuta cu quadii si marcomanii 'lu determinara cá se se retraga dein Daci'a. Acumu traditiunea si inventá unu motivu pentru retragerea lui Iulianu. Se naréza cà Decebalu s'ar fi folositu de un'a insielatiune, elu adeca vediendu cà se apropia armata romana, a demandatu cá se se taia arborii dein un'a padure până la inaltimea de omu si se se imbrace cu arme, astfelu acesti arbori, in departare semaná a fi nescari ostasi inarmati, infacisianduse in totalitate o armata mare, intricosiata. In acestu modu baganduse teróre in romani, eli aflara cu cale a se retrage. Domitianu invinsu de germani, grabí a inchiaia pace cu Decebalu. Acesta cu finea anulu 90 obtienù dela romani unu tractatu de pace atátu de favoritoriu, pre càtu numai o bataia victoriósa i l'ar fi potutu procurá. Ce e dreptu, Decebalu dede ostateci romanilor; inse sub titlulu de daruri (dona), obtienù unu tributulu anualu, si inca ce e mai multu decâtu acelu tributulu, elu obtienù maiestrii desteri, prin cari i succese a se pune in stare, cà la casu de lipsa se se póte apará séu a resiste romanilor, inca si prin machine bellice si dein fortaretie, (de care Dacii până atuncea nu sciura a se folosi). Imperatoriulu nu'i convenea cá in Rom'a se reporteze lucrulu, cumu s'a intemplatu in adeveru. Elu se aratá la aparentia, cá candu ar fi castigatu cine scie ce rezultate mari. In o epistola fictiva si adressata senatulu romanu se dicea, cà insusi Dececalu ar fi marturisitu ca a remasu invinsu. De aceea Domitianu in an. 90 d. Chr. in lun'a lui Decembre serbá cu multa placere si bucuria unu triumfu stralucitu, decoratu prin nesce trofee false. Cu tóte acestea inse crudelitatea lui facia cu tóta pomp'a serbarei de triumfu, produse batjocura si dispretiu in contra'i dein partea romanilor. Se dicea ca elu in serbarile sale serbéza comandari (convivia) atátu pentru romanii cari cadura in batai'a avuta cu Dacii, càtu si pentru acei romani, cari 'si aflara mórtea in Rom'a.

IX. Pàna pre tempulu lui Traianu pacea inchiaia cu Decebalu remase neturburata. Dupace inse au ajunsu pre tron acestu prea demnu Cesare, isi propuse cá inainte de tóte se reguleze pusetiunea imperiulu seu facia cu Decebalu si facia cu Dacii. Crescerea puterii dacice, cumu si consolidarea aceleia prin concentrarea puterilor de cultura dein statulu romanu, devenira unu pericolu ce amerintiá necetatu tierile romane danubiane. Unu adeveratu romanu nu mai potea suferí truff'a unui rege barbaru. Dupace Traianu in a. 98 si 99 d. Chr. visitá provinciile dunarene, cu scopu de a'si castigá cunoscintie strategice despre ele, in a. 100, se si inceputa pregatirile necesare pentru campania. Elu ter-

mină calea militaria pe carea o iucepuse inca Tiberiu in 33 si 34. d. Ch. Acésta cale ducea pre langa tiermurile Dunarei de langa Mesia si trecea prin strimtóri'a de stanca intre Coslac si Islac deasupra Orsiovei.

La cele optu legióne care se aflá in provinciele dunarene, se mai adause inca legiunea Minervia cu connumele Pia fidelis, chiamata dein Germani'a inferióre. Deintre legiunile dunarene fura intrebuintiate: I. Italica, a VII. Claudia, a IV. Flavia felix, a XIII. Gemina Marcia Victrix; càtra acestea se adausera trupe aussiliarie: Germani, cari erau intrarmati cu buzdugane (securi) si cu prascie. sarmati cu panzere, si calareti usiori, mauritani dein Libi'a sub conducerea lui Susiu Quietu.

Trecerea preste Dunare se face pre doue locuri, pre poduri de nai. Unu podu fú ridicatu dein diosu de Viminaciu, unde erá castrulu legiunei VII. Claudia, acolo unde Dunarea pre langa ramii de munte ai Serbiei intinsi spre miédia-nópte, curgendu in lini'a oblicua, primesce in alvi'a sa riurile Carasiu (Karas) si Nera (Cserna). In curbatur'a dein laintru a tiermurelui Mesiei, acumu alu Serbiei, jacea loculu ad Novas (acumu Rama); in curbatur'a cea dein afdra spre miédia-nópte jacea Lederata (acumu Uj-Balánka). Ací se puse unu podu, celalaltu se puse cu 12 miluri mai in diosu aprópe de satulu serbescu Golubinje, unde odinióra jacea Tatiatis, in diosu dela gur'a riu-letiuului Porecka. Dela celu deintaiu locu de trecere ducea calea càtra miédia-nópte-resaritu, dela celalaltu locu ducea calea in linea drépta, ér dupace atinse Dierna (acumu Orsiov'a), trecea spre amiédia-nópte càtra Tibiscum, carele jacea langa inbinarea riu-loru Bistr'a si Tibiscus (acumu Temes) la Cavaranulu de astadi dein Banatu. Aici avea se se intrunésca tóte despartimentele de armata. Traianu 'si luà calea dela Viminacium preste Arcidav'a, Centum Putei, Berzovia (langa riuulu Berzava), Aizis Caput Bubali prin Banatu, pre candu arip'a drépta trecundu prin muntii inalti, se întorse càtra Ad mediam (acumu Mehadi'a).

Noi cunóscemu prea pucinu dispositiunile ce le-a facutu Decebalu, facia cu pregatirile grandióse ale imperatoriului. Certu e, cà elu nu impedecà trecerea romaniloru preste Dunare, neci se opuse primei invasiuni a lui Traianu. Dein contra, Decebalu provocase pre sementiile germanice si sarmatice, cá se i viena in ajutoriu, intre aceea elu invitase si pre Buriu, locuitori in partea de amiédia-nópte a muntiloru Sudeti; acestia provocasera intre amenintiari pre imperatoriulu Traianu, cá se se reintórca in imperiulu seu.

Pre candu Traianu se aflá degiá pre pamentulu Daciei, venise la elu un'a legatiune dacica cu scopu de a'i face propuneri de pace. Traianu inse respinse acceptarea pabei, pre langa conditiunile produse. Cu tóte acestea, se pare cà in anulu celu deintaiu alu expeditiunei, adeca in an. 101, nu s'a templatu neci

unu atacu memorabile. Pregatirile de bataia se continuau de ambe partile. Decebalu se prepará la una defensiune cerbicósa, indata-ce inemiculu ar strabate in apropiarea capitalei. Traianu se prepará pentru ofensiva mai tardia, plina de succesu. Elu 'si luà cortele de érna in teritoriulu Daciei, cumu se pare, in facia cu strimtórea cunoscuta sub numele Pórt'a-de feru.

In an. urmatoriu 102, precumu se pare, Traianu intrandu in Daci'a, prin asia numita Pórt'a-de feru dede ansa la o lupta mare intemplata la Tapae. Acumu soldatii romani 'si adusera amente de perderele infricosiate, ce le suferisera inainte de 12 ani, in acestu locu dein partea Daciloru. Victori'a stralucita raportata acumu asupra Daciloru, costà multa versare de sange, de ambe partile. Imperatoriulu 'si rumpea vestimentele sale, spre a legá ranele soldatiloru sei luate in acésta lupta.

Acumu Decebalu renucià la continuarea luptei in campu deschisu, si incercà a'si castigá tempu de orientare si pregatire tramitiendu o legatiune dein Daci fruntasi la imperatoriulu spre a' incepe pertractari de pace. Se face propunere, cá imperatoriulu séu se se invoiésca la una convenire personale cu regele Daciloru, séu se trametia la densulu unu legatu cu plenipotentiele de lipsa. La propunerea de antaiu nu se invoi imperatoriulu, ér pre trimisii plenipotentiatii ai sei pre L. Liciniu Sur'a, carele erá nemidiulocitu langa persón'a imperatoriului, si pre Claudiu Livianu prefectulu pretorianiloru, Decebalu neci cà voi macaru ai lasá se se presenteze inaintea persónei sale.

Astfeliu bataia se continuà restringunduse la atacuri mici si la asalturi de fortaretie de munte. Romanii ocupara successive tóte pusetiunile si tóte siantiurile (valurile), mai raportara inca o victoria stralucita asupra Daciloru in una lupta, sustienuta sub murele capitalei Sarmizegethus'a, prinsera pre o sora a regelui, si in fine, castigara pretiosulu trofeu alu vulturelui de legiune celu perduse mai inainte armata lui Fuscus.

Decebalu astfeliu strimtoratu se invoi a primii conditiunile de pace, pe care i le-a dictatu Traianu. Acelea fura: Estradarea materialului de bataia, demolirea fortaretieloru, estradarea tuturoru fugariloru, captiviloru bellici, cumu si a romaniloru, carii stetera in servitiulu lui; totu-odata cautà Decebalu a apro- mite solenu, ca nu va luá in servitiulu seu pre neci unu romanu spre scopuri, neci de bataia, neci de pace. Se stipulà, cá Daci'a pre viitoriu se nu cunósca alti amici si inemici, decâtu numai pre acelia, pre cari i va cunósce Rom'a insasi, cu alte cuvente: Daci'a se fia intru tóte dependenta dela Rom'a. Despre numerulu trupeloru federate ce avea se le dea Dacii in tempu de lipsa in servitiulu romaniloru, nu se face amentire. In urma Decebalu spre umilirea sa trebuí se se infaciosiedie in persóna inaintea lui Traianu, si se aprobe tractatele de pace inchiaiate.

Sarmizegethus'a, cumu si alte cetati dacice, primira garnisóne romane, destinate a tiené pre Daci in supunere si ascultare. Traianu dupa stralucita invingere reportata, parasí numai decátu Daci'a, insocitu de persónele cele mai de frunte ale nobilimei dacice, care se numiau Tarabosti (Tarabosten); acestea in numele regelui loru aveau de a suplicá la senatulu romanu, pentru aprobarea pazei inchiaiate.

In acelu anu 102 Traianu 'si serbà triumfulu seu, si obtienù dela senatu titulu de „Dacicus,” carele apoi nu lipsese de pré neci una publicatiune oficiale. N'au lipsitu acumu jocuri de gladiatori, pantomine, impartiri de bucate la poporu, posturi de onóre pentru generali, distinctiuni militare pentru oficiari si soldati. Toti saltau de bucuria si fericire.

X. Dar in scurtu tempu se adeveri, cà acésta pace nu va poté se fia durabile, cà-ci Decebalu si poporulu lui aducundu'si amente de dilele loru cele glorióse de mai inainte, nu poturá suferi acésta stare umilitória impusa loru; deci ei cugetara cà se mai apeleze inca odata la fortun'a armelor loru. Decebalu ne considerandu punctele tractatului de pace, vatemà in mai multe moduri pacea inchiaia, elu legà aliantie cu vecinii; batù pre confederatii Romei, pre Iazigi de langa Tisa, carora le luà o parte dein teritoriu (probabilu aceea parte, carea fuse odinóra provincia dacica), si reedificà de nou fortaretiile demarate.

Traianu vediendu acumu portarea perfida a lui Decebalu, proiectà planulu nestramutabilé de a ocupá si subjugá Daci'a. Adeseori 'lu audiau pre Traianu ómenii sei dicundu: „Daci'a voiu a o vedé prefacuta in provincia romana.”

Inca dein anulu 104 se incepuse essecutarea unei intreprinderi, carea se parù necesaria, pentrucá Daci'a se se póta transformá in provincia romana. Se incepuse adeca edificarea unui podu statatoriu gigantic preste Dunare. Traianu de si insusi erá architectu, cu tóte acestea preferi a se folosí la ridicarea acelu podu de ajutoriulu lui Apollodoru dein Damascu, unu grecu, carele dede probe de una mare desteritate in asemenea edificate architectonice. Spre acelu scopu loculu celu mai acomodat se alese pre Dunare, dein diosu de Dierna (acumu Orsióv'a), acolo, de unde o cale ducea càtra Tibiscum in Daci'a, si anume intre orasielulu romanescu de acumu Turnulu Severinulu si intre loculu serbescu Kladovo (Feth-Islam). Edificarea podului (ponte) se incepù de càtra malulu stangu ala Dunarei. Celi de antaiu pilastrii fura ridicati pre una limba de pamentu, ce atingea Dunarea. Printre acestea colonne s'a facutu unu canalu, carele primea in alvi'a sa mass'a principale de apa dein acelu riu repede. Prin aceea ap'a Dunarei devení mai pucinu afunda in alvi'a sa, si astfelu se potura redicá si celilalti pilastrii necesari la edificarea podului amintitu. Numerulu pilastriilor erá 20, ér periferi'a arcuriloru erá de 110 pitióre. Pilastrii erau facuti dein materialu fórté solidu, si im-

bracati cu petrii patrate, arcurile si galeriele inse erau dein lemnu. Podulu giganticu avea una estensiune in lungime de 3570 pitióre romane. Ruinele aceluia se mai vedu si acuma, Traianu in érn'a an. 104 spre 105 petrecundu in Mesi'a, a facutu tóte preparatiunile necesarie pentru prossim'a espeditiune bellica. Decebalu nu cutezà a impedecá edificarea podului, si preste totu perseverà in un'a positiune mai multu asteptatória. Intr'aceea preparatiunile romane continuanduse, in an. 105 d. Chr. se potù incepe batai'a renumita. Decebalu vediendu pericolulu amenintatoriu, tramise legati la popórele straine, cu provocare energica cá se'i vina in ajutoriu; dar acelea provocari nu aflara resunetulu doritu. Indesiertu se incercà Decebalu a le aduce amente popóreloru respective, cà poff'a si nesatiulu de cucerire alu Romaniloru, le va prepara si loru preste pucinu tempu, asemenea sórte, déca nu voru properá si ele, a intempiná viforulu amenintatoriu, si déca voru permite, cà Daci'a se cada in servitute, in locu de a se grupá solidariu, in giurulu stindartului aceleia. Cu tóte acestea nu se potù infentia neci un'a coalitiune in favórea Daciei. Chiaru si amiculu lui Decebalu, Pacoru II. regele Partiloru, nu se folosí de acestu momentu, spre a intreprinde bataia contra Romaniloru. Decebalu aflanduse acumu in o atare positiune izolata, nu potea se aiba neci o sperare despre vreunu resultatu fericitu alu acestei batai; ma condusu de patim'i recourse la midiolóce, cari nu conveniau neci decátu cu portarea unei batai onorabile. Elu adeca prinse cu insielatiune si perfidia pre Longinu, carele cumu se pare, era comandantele trupelor romane de ocupatiune, si apromise imperatoriului, cà 'lu va estrada numai sub conditiune, déca elu i va restitui tóta tiér'a pàna la Dunare, si déca 'lu va desdauna pentru spesele de bataia. Dar Longinu intr'aceea bendu veninu, dispensà pre Dominulu seu de ori-ce perplessitate, ce pre langa considerarea interesselor imperiului, i ar fi potutu lui causá intrepunerea in favórea periclitatului seu sociu de arme. Curendu dupa aceea incercà Decebalu a ucide si pre Traianu prin assassinatu cu ajutoriulu unoru fugari. Inse unulu deintre aceli fugari deveniendu prinsu, descoperí planulu infernale alu lui Decebalu.

Ataculu contra Daciloru se va fi urmatu totu pre acele cali, pre care s'a facutu si celu deintaiu atacu, dar acele cali erau acumu mai corespunditórie si mai acomodate pentru comunicatiune. Dara si unu alu treilea corpu de armata se miscase pre langa Oltu in susu, pre partea drépta si prin asia numitulu passu alu Turnului rosu, pre unde mai tardú inca trecea o cale romana, spre a lovi astfelu pre inemicu si dein diosu. Dacii portara batai'a cu tóta energi'a ce li o insulá desperatiunea si furi'a. Ei dederu cu asta ocaziune probe nenumerate de unu eroismu admirabile, cu care probara totu-odata intensitatea urei si a crudelitateri loru. Cu tóte acestea

Dacii fiindu totu in retragere, totu persecutati, derimara totu ce potura, spre a nu lasá nimicu inemicului, decátu numai locuri dearse si ruinate. Acésta bataia chiaru si dein ast'a causa, a fostu multu mai grea decátu cea deintaiu. Dupace Dacii tóte le perdura: tienutu dupa tñenutu, dupace patri'a si nependenti'a loru apuse pentru totu-deauna: celi mai coragiosi isi pusera capetu vietiei bendu veninu; Decebalu insusi se ucise cu sabi'a sa si lasá inemiciloru numai cadavrulu seu. Acelia taliandu'i capulu, ilu tramisera la Rom'a cá semnu de invingere, „spre a decora triumfulu.“

XI. Scriptorii vechi nu ne spunu, déca Dacii voru fi avutu ramuri mai considerabili de industria; dara dein faimele câte s'au pastratu prin traditiune despre avutiile .séu tesaurii (visteriile) loru se vede, cà ei au sciutu cultiva minele cele bogate ale Transilvaniei mai bene decátu le-au cultivatu in evulu medfu, locuitorii carii au succesu. Un'a deintre dispositionile dein urma ale regelui loru fù prin grigireea cá Romanii se nu póta ajunge in proprietatea tesaurului regescu. Elu dispuse a i se ascunde tesaurii intr'o bolta edificata sub alvi'a riului Sargetiu, inse tradarea unui servitoriu aduse lucrulu la lumina. Deinpreuna cu tiér'a lui Decebalu caditura si tesaurii lui in manile romaniloru. Acesta fu capetulu sementiei dacice, cumu si a statului dacicu in an. 106 d. Chr. Traianu, carele in urm'a invingeriloru sale luase a 5-a óra titulu de imperatoriu, puse in ordine tiér'a depredata si despoliata acumu de locuitori. Dacii cari mai potura scapá dein asta bataia ucidentória, isi parasira patri'a, emigrandu in alte tieri vecine. Déca multimea si grandeti'a solemnitatiloru constatéza momentuositatea unei cuceriri, apoi cucerirea Daciei trebue se se dechiare cá un'a deintre cele mai momentóse, deintre tóte cuceririle Romaniloru. Cucerirea Daciei se serbà cu un'a pompa ce nu se mai vediuise pàna atunci. Dein tóte partile chiaru si dein Indi'a accursera deputatiuni si adrese de felicitari; 123 dile tienura jocurile serbatoresci. 10,000 gladiatoru se luptara in amfiteatrulu romanu si 11,000 animari selbatice si domestice, sangerara pre arena. Pred'a luata dela Daci se intrebuintià spre a multiam curiositatea si nesatiulu poporului dein cetate, carele oftá dupa „Panem et Circenses.“ Traianu se ingrigí cu mare zelu, pentrucá se se pastreze memori'a acestei invingeri stralucite; in amintirea acestui evenimentu se batura numeróse monete; se intemeià o cetate langa Iatrus in Mesi'a cu numele Nicopolis (cetatea invingerii). Relatiunea oficiale despre faptele eroice ale lui Traianu in beluln dacicu se afla in simbolele cele scobite in pétr'a, de pre reliefulu Columnei Traiane, unu capu de opera acésta, care mai bine a potutu resiste dintiloru rodietori (injuriiloru) ai tempului, decátu numerósele producte istorice, a caroru perdere o simtímu, intre acelea producte comentariile imperatorului Traianu de nu

fura cele mai pretióse, fura inse la totu casulu cele mai interesante.

Daci'a se transformà in provincia romana sub auspicele imperatorului, in fruntea aceleia stete mai antaiu unu legatu cu rangu de pretoriu, de pre tempulu lui Marcu Aureliu inse cu rangulu de consule. Tiér'a, carea prin bataile cele mai inversiunate si mai sangeróse de mai multi ani, cumu si prin emigratiuni isi perduse poterile cele mai bune si mai numeróse ale poporului, obtienù poporatiune noua prin colonie romane, care fura aduse acolo dein tóte provinciile imperiului romanu, si in parte nu neinsemnata, inca si dein Itali'a de diosu.

Trad. I. V. R.

Dein revolutiunea dela an. 184⁸/₉.

(Fine.)

Romanii, ce e dreptu, avura si unu tunu, insocitu de vreo càtiva calareti, inse, pre langa tóte incercàrile, nepotundu-lu descarcá asupra unguriloru, calaretii o luara de tempuriu la fuga. Intr'aceste si ungurii astfelu impuscau cu tunulu si cu puscele si impingeau pe romanu indeceptu, in càtu acestia, trecundu nu preste podulu dela Bradu, ci preste Crisiu, au potutu se se mantuésca parte in comunitatea Valea-Bradu, parte in padurile dein drépt'a unguriloru. In acésta lupta éra caditura 80 si vreo càtiva romani. Gál intrandu apoi in Bradu, eliberà pe ungurii captivi si trecù cu ei in tiér'a unгурésca càtra Aradu, si ei se asiediara in impregiurulu Buteniloru, Sant-Annei, Beiusiului si Oradei-Mari (locuitorii pre aici in cea mai mare parte inca sunt romani. Traduc.) si se sustienura dein indurarea locuitoriloru. La Baia-de-Crisiu si la Halmagiu locurile ucideriloru, s'a infientiatu tribunalulu martiale ung., care a condamnatu la mórte prin funia (streangu) pre unii deintre primii scelerati, pre Nobili, Chendi si Zelenleanu, si pre patru preoti deintre cei mai de frunte agitatori.

Dupa esirea óstei lui Gál romanii spendiurara pe toti ungurii fara osebire, pre cari i prindeau, si comiteau cele mai pronunciate volnicii; ba, o turma de 2000 romani cutedià a atacá si sentinel'a magiara, vreo 60 ostasi ung., postata in intariture pre dealurile de langa Lazuri si Criscioru (comunitati romane in district. Beiusiu. Trad.), fura inse luati pe fuga. Dupa mai multe impregiurari fortunóse maiorulu Beke, comandantele unui despartimentu, imultitu cu cei 3500 secui, cari in Iuliu fura dusi dein Ardealu contra serbiloru, in lun'a lui Ianuariu 1849 a intratu in acestu districtu. Inse cu acestia romanii n'au cutediatu a dá peptu, si astfelu au statu acolo pàna in 16. Februaru, candu, la ordonare superiora, secuii trecura in vecinulu comitatu Unia d'óra, dupace comandantele magiaru, sentindu-se debilu cu óstea remasa, inca trecù in tiér'a unгурésca.

Totu in lun'a lui Febr. 1849 maiorulu Csutak insocitu de comissariulu reg. Santha fù ordonatu se pornésca càtra Zarandu spre molcomirea romaniloru, care si sosí cu 1200 feciori si petrunse fàra neci o lupta pàna la Bradu. De aici incolo parte pentru neascultarea romaniloru, parte dein caus'a inaintarii, Csutak avù mai multe batai merunte, prin cari locurile romanesci au suferitu mai multa séu mai pucina dauna. Dupace mai multe comunitati s'au supusu si au inceputu a se plecá noului sistemu, Csutak si-a propusu a impresurá regiunea Boitiei, care inaintea lui erá descrisa cá fórte suspicionata. Spre acestu scopu a determinatu diu'a de 2. Aprile, si a demandatu ostasiloru sei, stationati in Bradu, cá in acea-si di la 3 óre dupa mediulu noptii se-lu astepte in cea mai mare linisce si provediuti cu tóte cele necesarie. Astfelu se si intemplá. La acestu mandatu óstea a si statu gata pre tempulu defiptu, inse comandantele de securu impedecatu prin alte afaceri neincungiurate, ne potendu ajunge la tempulu statoritu dela cortelulu seu dein Bai'a-de-Crisiu, ostasii au fostu constrinsi a asteptá dupa elu, si acésta intardiare a fostu mare fericire pentru locuitorii magiari, cari au venitu cu acésta óste; cà-ci intentiunea óstei magiare de a se departá a fostu tradata. Csutak sosindu dupa intardiare de 1 1/2 óra, romanii sperandu cá poterea armata s'a departatu càtra Boitia, au inceputu a atacá Bradulu cu infricosiate impuscaturi si aprindiendu casele extreme ale orasiului. Ostasii magiari, cari tocmai esiau, lasandu-se de antaiulu planu, se intórsera contra romaniloru si i-au fugaritu dupa impuscatura désa de duoe óre. Cu tóte acestea maiorulu Csutak a pornitu càtra Boiti'a, ai carei locuitori fàra neci o opunere numai decátu ilu intimpinara cu flamure albe si se supusera; éra Csutak incortelandu-se cu óstea sa in acea comunitate, a impusu locuitoriloru contributiune bellica de 5000 galbeni c. r. Inse n'a potutu remané multu aici, pentrucà ajungundu la guvernulu ung. mai multe denunciatiuni si acusatuni asupra lui, fù citatu la Dobrienu pentru a se justifica.

In loculu lui Csutak vení Hatvani, comandante militariu. Eu nu voiu se molestediu pre on. cetitoriu cu miserabilitatile si escessele acestuia, comisse cá comandante milit., ci voiu comunicá numai faptele sale principali.

Hatvani a venitu in Ardealu, dupa marturisirea sa propria, cá maioru alu unui despartimentu de voluntari; mai tardíu s'a adeveritu inse, cá acésta nu este adeveratu, fiendu-cà guvernulu ung. nu l'a numitu pre elu de atare. Cu tóte acestea pàna in 15. Maiu 1849 Hatvani a corespunsu chiamarei sale; inse dupa aceea, se te miri pre a cui comanda, a pornitu cu óstea sa de 900 feciori si 3 tunuri càtra Abrudu. Ajungundu acolo la 10 óre sér'a fàra neci o pedeca, si spre cea mai mare bucuría a unguriloru de acolo, incortelandu-se in Abrudu, eliberà pre captivii magiari. Dein care cauza eliberatii in acea

séra au si arangiatu o petrecere de veselía. In Abrudu Hatvani numai decátu se intalní cu Dragosiu, deputatu dietale (alu cercului Beiusiu. Trad.), pre care guvernulu ung. 'lu tramise se faca pace cu romanii, si se intalní si cu mai multi alti diregatori superiori romani. Acestu incidente Hatvani l'a folositu, s pentrucá in intielegere cu acestia se essopere, cá romanii se depuna armele. Inse dela aceste consultatiuni mai multi conducatori romani desertara nesciuti si pre furisiu.

Hatvani vediendu, cà deintre numerosii conducatori romani singuru numai Dobra, Buteanu si inca vreo càtiva remasera, la mediulu-noptii i prinse si i detienù pre acestia si inmultí vighilieie extreme. Acésta nópte a fostu favoritoria lui Hatvani, pentrucà trecù fericita fàra neci unu necasu.

In demaneti'a dilei urmatórie, in 16. Maiu 1849, pre verfurile dealuriloru, ce incungiura acestu oppidu, se vedeau romanii amblandu si miscandu, cá multi-meia furniceloru. Hatvani, in increderea sa, tienendu acésta unu ce bagatelu, desconsiderandu combinatiunile militare ale specialistiloru sei subalterni si ne-cugetandu, cá numerulu contrariului armatu este cu multu mai mare cá alu óstei sale. asecurà pre locuitorii infiorati despre victori'a sa. Spre a proba acesta, elu numai decátu la 1 óra dupa amédi incepú a impuscá cu tunuri asupra romaniloru de pre dealuri. Acésta sanguinica sperantia inse curendu se nimicf. cà-ci partea contraria (adeca romanii. Trad.) numai decátu incepú inca a respunde, astfelu, in càtu puscatur'a tienú neincetatu pàna in diu'a cealalta, candu apoi Hatvani, ne mai avendu neci munitiune de ajunsu, fù constrinsu a se retrage càtra Bradu, si inca in asia fuga mare, in càtu in confusiunea sa uitase si de vighilieie sale afara de orasiu, cari bietii apoi, dein nesocotinti'a comandantelui loru, remasera prada contrariului furiosu.

In acésta retragere romanii postati in desulu padúriloru stravechi, ii atacara dein drépt'a si stang'a si glóntiele ploau cá grindin'a asupra unguriloru, dein care cauza cei nearmati, cari au plecatu cu óstea, remanendu nescutiti, furá impresurati de romani.

Acésta fapta a lui Hatvani va remané scrisa in viitóri'a cronica a magiariloru cá o suvenire de doliu; cà-ci vreo càteva sute de ómeni, cari au voitu se scape cu óstea fura macelariti de romani; asemene si cei 2000 locuitori dein Abrudu fàra osebire de secsu si etate.

Pe Dragosiu comisariulu guvernului ung. 'lu ucisera si in furi'a loru, 'lu taiara in patru bucati; asemeni crudelitati au comisú mai multe. Deintre conducatorii romani detienuti, ungurii au dusu cu sine pre Dobra si Buteanu. Celu antaiu audiendu de asaltulu romaniloru, scóte unu pistolu ascunsu la elu si 'lu descarcà intre ungurii ce'lu pazeau, acestia inse iritati numai decátu 'lu impuscara acolo pre locu. Pre Buteanu l'au dusu cu ei la Bradu, unde mai tardíu ungurii, trecundu in tiér'a unгурésca, l'au spen-

diuratu in Jászhely (Gurahontiu). Hatvani, alungatu fiindu in si afara dein Abrudu, in confusiunea sa a uitatu de 200 feciori, avantgard'a sa dela Abrudu. Ajungundu la cortelulu seu dein Bradu, puse sub paza pre capitanulu legiunei numite germana pentru o eroe imaginata; inse acésta procedura a sa a avutu rele consecintie, cà-ci legionarii germani, fàra aceea reu dispuși dein ingrigirea pentru sórtea colegilor loru dein avantgard'a dela Abrudu, si iubindu fôrte pre capitanulu loru, sparsera usile arestului acestuia, se dusera la locuinti'a lui Hatvani si 'lu constrinsera a predá sabi'a sa. Dara Hatvani nevoindu a face acésta, legionarii se iritara astfelu, in càtu pre strade incepura a puscá pre ceilalti ostasi; pàna ce, in fine, Hatvani totusi a aflatu mai consultu a li pliní dorinti'a.

Hatvani, ce e dreptu, nu multu dupa cele enarate, impintenatu de interesulu personale, dupa cumu afirmau cei dein ginrulu lui, s'a reintorsu la Abrudu cu mai mare putere si 4 tunuri, dara nefericit'a óste a pasiunii sale a patitu-o in modu infioratoriu. Cà-ci in cele vreo doue dile, pàna ce statù in pace in devastatulu orasiu, romanii au inchisu angustele si tiepisiele drumuri dein munti, taiandu si aruncandu lemne si petre in gramada. Dupace romanii finira acésta baricadare fàra a fi observati de unguri, i atacara cu putere de 30,000 barbati.*) Hatvani vedindu, cà neci decàtu nu pôte resiste acestei immense puteri, numai decàtu isi adunà óstea si incepù a se retrage. Inse planulu seu, pre langa tóta nisuinti'a si rapedea retragere, dorere, n'a succesu; cà-ci cu càtu nisuiá mai tare a scapá deintre codrii, cu atàtu mai bine fù persecutatu de partea contraria. Éra candu a ajunsu la locurile baricadate, a datu de o astfelu de resistentia, in càtu lasandu tunurile, carale de proviantu si munitiune si cass'a de resbelu, de abia scapà cu mare nacasu preste dealuri si codri, insocitu de vreo 80 calareti ai sei. Apoi óstea magiara, parasita de comandantele loru, devení prada procedurii lui Hatvani, macelarita fiindu cu nespusu vandalismu, afara de secui, cari, neperdiendusi presentia sufletului, si cu cunoscutulu loru eroismu, rupsera printre multimea romaniloru, si astfelu numai centuri'a asésta se potú mantuí. Pucinii magiari armati, lasati in Bradu spre veghiare, audiendu de cele intemplete la Abrudu, blastemandu pre comandantele loru, numai decàtu pornira cu nespusa iutiéla càtra tiér'a unгурésca. Romanii (acumu odata dice autor. románok) dupa aceea s'au aruncatu éra asupra Bradului, Criscioru, Baia-de-Crisiu, Halmagiú, aprinsera si demolira edificiele unгурiloru dein aceste orasie. Astfelu dara, in urm'a relei procedure a lui Hatvani, acestu comitatu a ajunsu la ruina, care unгурii multi seculi inca o voru simtí si deplange.

Dupa perirea óstei lui Hatvani in Iuniu fù

*) Érași minciuna colossale si nerusínata, érași cu una nulla mai multu. Red.

tramisu maiorulu Forró, binisioru provediutu cu putere armata, spre infrenarea romaniloru. Acestu bravu comandante, pre care 'lu interesá fôrte caus'a, ajungundu in apropiarea devastatului Bradu, remase cu castrele sale afara de orasiu pre campulu liberu. Mai tardíu apoi Forró porní, insocitu de vreo patru insi, se cercetedie positiunea gradineloru, inse deintr'unu locu ascunsu cineva descarcà arm'a asupra lui si 'lu vulnerà (raní) astfelu, in càtu Forró fù constrinsu a se reintórce la óste. Dara inainte de ce aru fi ajunsu acolo, spionii reintorsi respandira faim'a, cà romanii au aprinsu si nimicitu locuintiele unгурiloru dein locu. La audirea acestoru-a óstea magiara iritata, ne mai asteptandu neci o comanda, aprinsera locul intregu si pre cei ce voiau se scape, parte i macelariau fàra gratia, parte i prindeau; si astfelu in acestu comitatu s'au devastatu mai multu cá 75 comune.

Acumu depunu debila-mi péna, éra descoperirea cauzelor mai profunde ale celoru intemplete, le incredintiediu istoriografului chiamatu mai tardíu spre acestu scopu."

Cu acestea se inchiaia paginele de doliu. Eu n'am adaosu, n'am comentatu nimica la esenti'a scrierii, ci amu tradusu cu fidelitate si, dupa càtu s'a potutu, inca chiaru si dein cuventu in cuventu. Critica asupra acestoru pagine asemenea n'amu potutu face, pentrucà n'amu luat parte acolo, neci activa, neci pasiva, neci contemplatória; deci a face acésta ar fi detorinti'a cunosctoriloru, mai alesu déca enaratiunea si descrierea facuta de Baternay n'aru fi cumuva in tóte conforma adevérului. Cu Nrii amintiti ai diuariului „Kelet,” in cari se cuprindu aceste pagine, ori candu suntu gata a sierbí, déca va fi lipsa.*)"

Ionu Valeria Barcianu.

Colectiune de diplome

d'in diplomatarinlu comitelni Iosifu Kemény, care privescu mai alesu pe romàni (valachi).

(Urmare.)

1459. Supp. C. D. T. IV. p. 68.

Una epistola a regelui Mateiu Corvinu, in care elu numesce pe regii Bulgariei strabuni ai sei.**)

*) Bene va fi se pastrati si D vóstra acei Nri. De altumentrea impartasirile fragmentarie ale lui Baternay scrise cu ura, cu lipsa si de cunoscentie si de conscientia, sunt parte intregite, parte spulberate in ventu prin alte descriptiuni ale campaniei bellice dein muntii apuseni asia, in càtu ceea ce a scrisu elu, voru remanea de cea mai mica valóre. In càtu pentru Csutak, elu a publicatu tóte càte a patítu, aparanduse pre càtu a potutu.

**) Acésta epistola care la Kemény se afla numai memorata, pe care inse o a publicatu Kerchelich, a datu ocaziune la unii scriptori cà se sustiena cà famili'a Corviniloru ar fi fostu familia de Bulgari. Las' cà imperiulu bulgaro-romanescu avuse si domnitori de nationalitate daco-romana, dara apoi scimu cu totii, cumu familile fruntasie au venitu in connexiuni cu alte familii prin casatorii. De altumentrea, despre acésta versiune a genealogiei Corviniloru abia se mai afla alta urma. Red.

Mathiae Hunyadi literae in quibus Bulgariae Reges Atavos suos nominat.

Edidit Kerchelich not. Praelimin. p. 282.

Inter 1459—1470. App. D. Tr. T. VI.

In acésta diploma de donatiune la care lipsesce anulu si dio'a, regele Mateiu arata, cá tata-seu, frate seu Ladislau si alti consangeni ai sei era ingropati si pausá in criptele basericeii catedrale dein Alb'a-Iuli'a, numita dela archangelulu Michailu. Asia regele donédia prepositulu Gotardu cáte duoe parti ale sale dein comunele rurale Jitveiu si Balcaciu in comitatulu Cetatei-de-balta, cu conditiune, cá prepositulu si successorii sei se sierbésca pe fia-care di cáte duoe liturgii, un'a cantata, alt'a citita, la altariulu deinaintéa caruia se afla mormentele aceloru repausati.

Matthias Dei Gratia Rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. Fidelibus . . . . . conventui ecclesiae de Colosmonstra, salutem et gratiam. Quia nos ob spem et devotionem nostram, quam ad beatum Michaellem Archangelum gerimus, in cujus nomine ecclesia cathedralis in civitate albensi Transilvana fundata exstitit, in qua ecclesia corpora quondam Illustrissimorum Dominorum Joannis de Hunyad Comitis Bistriciensis Genitoris, et Ladislai fratris, ac aliorum consangvineorum nostrorum charissimorum felicium recordationum, terrae gremio commendata in pace requiescunt, quasdam duas medias possessiones nostras Sythve et Bolgach vocatas, in Comitatu de Kikelleö habitas, paterno jure nos concerenentes, simul cum cunctis earum utilitatibus, et pertinentiis quibuslibet, mediantibus aliis literis nostris exinde confectis, de manibus nostris Regiis, fideli nostro venerabili Gothardo Praeposito dictae Ecclesiae albensis, suisque successoribus universis praefatae Ecclesiae Praepositis, in perpetuum dedimus, et contulimus, ita tamen, ut ipse Gothardus Praepositus, et successores universi, pro salute dictorum Genitoris, et fratris, ac aliorum consangvineorum nostrorum perpetuis semper successivis temporibus singulis diebus in altari, ante quod corpora eorumdem tumultata existunt, duas missas unam decantanto, alteram vero legendo peragere debeant, et teneantur, hoc etiam expresso, quod si nos praefatum Gothardum Praepositum, ac suos successores in dominio hujusmodi possessionum mediarum conservare non vellemus, aut non possemus, ex tunc ad per . . . . am hujusmodi missarum idem Gothardus Praepositus, aut sui successores non teneantur, nec sint adstricti etc. . . . .

Introductio et statutio facta in Sabb. prox. ante . . . . inventionis sanctae Crucis.

Exstat admodum etate detritum in arch. K. Monost. XVI. 614.

1461. App. D. Tr. T. VI.

Documentu esitu dela duoi vicevaivodi ai Transilvaniae, dein care se vede cá confederatii nobili, secui si sasi in acelu anu érași mai tienura una dieta la Ernotu (Radnoth).

Georgii de Szent Iván, et Benedicti Gebrarth vicevayvodarum Transilvaniae literae ad conventum Kolosmonostoriensem, e quibus evenit, eosdem cum nobilibus, Siculis, et Saxonibus Comititia celebrasse ad Radnoth.

E Transumto auth. edidit Fragg. Eder in Felmer p. 216.

1462. Supl. C. D. T. IV. p 83.

Aflanduse regele Mateiu la Bai'a-de-Crisiu in comitatulu Zarandu, mai face si elu una donatiune familiei Candresieniloru, anume fratiloru Ioanu si Ladislau filii ai lui Candea-de-móra séu Suseni, dein districtulu Hatiegului in comitatulu Hunedórei. Donatiunea ce li se face stá dein possessiunea séu comun'a rurale Sub-cetate, cu unu turn de pétra si cu territorio riulu ei.

Mathiae Regis mandatum statutorium ut Joannes, et Ladislaus Kenderes de Malomviz statuatur in possessione Várallya (Sub-cetate), item Turri Lapidea ibidem, et tributo oppidi Hattczag.

Mathias Dei Gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. fidelibus nostris Capitulo Ecclesiae albensis Transilvanae salutem et gratiam. Quia nos consideratis fidelibus servitiis fidelis nostri egregii Joannis Kenderes, filii Joannis filii Kende de Malomviz, per eum Sacrae hujus Regni nostri Hungariae coronae, ac quondam Illustri Domino Joanni de Hunyad Gubernatori ejusdem Regni nostri, nostraeque majestati constanter exhibitis et impensis, Possessionem nostram Várallya vocatam, in Districtu Hattczag et in Comitatu de Hunyad habitam, ad nostram Turrim lapideam, in territorio ejusdem Possessionis Várallya apellatae existentem, simul cum tributo in oppido nostro Hattczag exigi solito, ac cum cunctis ejusdem possessionis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, memorato Joanni Kenderes, et per eum egregio Ladislao filio dicti Joannis filii Kende fratri suo carnali, ipsorumque haeredibus et posteritatibus universis, mediantibus aliis litteris nostris Donationalibus super inde confectis de manibus nostris Regiis in perpetuum dedimus, et contulimus, volumusque eosdem in dominium hujusmodi possessionis ac Turris, et Tributi, per nostrum et vestrum homines legitime facere introduci. Ideo fidelitati vestrae mandamus, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fide dignum, quo praesente Georgius de Szentgyörgy, aut Dionisius de eadem, vel Ladislaus de Folth, sin Mathias de Hosdath, seu Petrus de Pestés, sive Michael Rusori, aut Lado de Chula, vel Joannes de eadem Csula, alijs absentibus homo noster ad facies e. c. t. (reliqua juxta stilum solitum mandati statutorii). Datum in Körösbánya Sabbato prox. ante festum B. Thomae apost. a. D. 1462.

L. S.

appensi.

Dorso harum literarum haec sunt inscripta: „Homo Regius Joannes de Csula, Capituli Albertus de Bonczida . . . . . statutio facta fuit Sabbato in festo B. Bonifacii B. nullo controdicatore inibi apparente. Praesentibus ibidem vicinis Kupacz et Benedictus de Vagh, Stephanus de Hattczag, Dionisius de Authagfalva, Joannes de Brete, et Providus Joannes Petö Judex de Hattczag, in persona totius comunitatis de oppido Hattczag.“

Originale exstat in arch. Capit. alb. Transilvaniae.

In transumto Capitulari a. 1754. possidet D. Franc. Kenderesi de Felső Szálláspataka.

1463. Supl. C. D. T. IV. p. 96.

Mandatu aspru alu regelui Mateiu, datu dela Bud'a, prin care amerintia cu cele mai grele pedepse pe archimandritulu Petru dela monasteri'a Clusiuului, déca va mai cutedia elu se impedece liber'a migratiune a locuitoriloru iobagi de pre moisiile monastiresci in cetatea Clusiuului*).

Budae feria 6. prox. post fest. Bartholomaei apost. Mathiae Regis mandatum ad Petrum abbatem de Kolosmonostra, cui sub gravissimis poenis imperat, ut Jobbagiones possessionum suarum obtentis licentiis, depositisque eorum justis terragiis, et debitis persolutis libere ad Civitatem Kolozsvár transmigrare permittat.

Originale in arch. Kolosváriensi.

Fragment. edidit Eder in Felm.: p. 242. innuitur ibidem p. 75. 76. item edidit Eder in Schaeseo p. 218, 219.

1463. Supp. C. D. T. IV. p. 96.

Regulamentu militariu pentru poterea armata a Transilvaniei, confirmatu de regele Mateiu. In acelasu se defige si iurisdictione, auctoritatea, sfer'a de activitate a vaivodului Transilvaniei si alu comitelui secuiloru, éra nobilii tieriei isi asigura de nou privilegiulu, scutint'a, cá ei se nu fia scosi nici-odata la expeditiuni bellice preste fruntariile (limites) tieriei**).

Constitutiones exercitiales universitatis trium nationum Transilvanicarum, nobilium videlicet, Siculorum, atque saxonum a Serenissimo Dno Mathia Rege approbatae Budae a. 1463. feria III. post Domin. miserere.

In his Constitutionibus praescribitur modus Insurrectionis, et Lustrationis nobilium, et siculorum, defigitur autoritas Vajvodae, et comitis siculorum, una determinatur, ne Insurrectio nobilium ultra limites Regni educatur e. c. t.

Edidit Kovachich scriptores minores I. p. 384.

Schuller „Umriss der Geschichte 7bürg.“ „Urkundenbuch“ p. 13.

Vajda „az Erdélyi Törvények historiája p. 203. 207.

1464. 23. May. App. D. Tr. T. VI.

Diplom'a de donatiune noua facuta in favorea altoru duoe familii romanesci, cá frati, unii de sange, altii de impartieála, (condivisionalis), anume Dionisiu, filiu alu lui Vladu dela Farcadinulu de diosu si Andreiu frate de sange, apoi Petru frate de impartieála. Acestora li se donedia comunele Farcadinulu si Craguisiulu.

*) Istoricii nostrii nu'si voru pregeta a'si castiga documentulu acesta intregu, pentrucá este unulu dein acelea care mai arata una cauza, pentru care confederatii transilvani s'au sculat cu arme asupra regelui Mateiu si au deoreratu destronarea lui. Mateiu adeca favorá migratiunea libera a bietulu poporu tierianu asupritu nu numai dela unu satu la altulu, ci si la cetate, precumu era Clusiuulu, si inca pe atunci cetate mai multu sasésca; apoi sciutu este, cá sasiu nu suferea nici-decumu cá se locúseca si alte nationalitati in laintrulu cetatiloru alaturea cu ei. Asia dara Mateiu a lovit cu acestu decretu nu numai in feudalisti, carii éra si se oppunea cu cerbicia la migratiunea libera, ci si in sasi, carii se oppunea pe mórté la conlocuirea altora in cetatile fundate mai totu pe ruinele anticeloru cetati romane si restaurate mai multu cu ajutoriulu si concursulu tieriei si alu regiloru.

Red.

**) Mare privilegiu, si usoru metodu, prin carele privilegiatii isi masca egoismulu, lips'a de patriotismu si poltroneri'a loru.

Red.

1464. Budae tertio die festi Pentecostes. „Mathiae Dei gratia Hung. Dalm. Croat. etc. Regis novae donationales pro Dionisio filio quondam Vlad de alsó Farkadin, ac per cum pro Andrea fratre ejusdem Dionisii carnali, et Petro ejusdem fratre condivisionali, super possessionibus alsó Farkadin et Kragulus in Districtu de Haczegh, et Citu. Hunyad existentibus, „in quarum pacifico domino idem Dionisius se, ac Andream carnalem, et Petrum condivisionalem fratres suos ex donatione nostra a dudum legitime persistere asserunt.“

Confirmationales Mathiae Regis sunt de ano 1467. 17. cal. martii, i. e. 16., Martii.

1465. post 8. May. App. D. Tr. T. VI.

Relatiune facuta de cátra capitululu dela Alb'a-Iuli'a despre introductiunea séu installatiunea susu numiteloru familii romanesci in possessiunea comuneloru Farcadinu si Craguisiu.

1465. Feria. E. p. p. festum apparitionis b. Michaelis arch. Capituli alb. Transilvaniae relatoriae phibentes, quod erga mandatum statutorium Mathiae Regis de dato: „Budae tertio die festi Pentec. 1464. exaratum, Dionisius Andreas, et Petrus de alsó Farkadin titulo novae donationes Regiae per Kopatz de Vad. hominem Regium, et Georgium Csovu ecclesiae praedictae (sed cujus?) Plebanum statuti fuerint in dominium possess. suarum alsó Farkadin et Kragulus in Distt. Haczeg, Cttuque Hunyad existentium praesentibus vicinis nobilibus Stephano Porokolab de Felső-Farkadin, item altero Stephano, et Dionisio de eadem Felső-Farkadin ac Stephano de Sztetzel, contradicentibus tamen huic statuti, quoad tertialitatem dictarum possess. Stancsulyo filio Plen de Alsó-Farkadin, et Tivadaro de Szilvás.

1465. post 24. Apr. App. D. Tr. T. VI.

Testimoniu alu conventului calugariloru dela monasteri'a Clusiuului despre unu processu escatu intre mai multe familii asupra comuneloru Frat'a unгурéscá, Frat'a romanéscá si Boteni (Botháza) in comitatulu Clusiuului. Familiile nobili care se affá in processu, locuiá parte in aceleasi comune, parte in Popesci, in Farnasiu, Mociu, St. Mihaiu, Monasturulu romanescu.

Nos conventus monasterii beatae Virginis de Kolos Monostra, significamus tenore praesentium quibus expedit universis, quod Mathaeus Hozzuaszoi de Chan Vajvodalis, et frater Ladislaus noster, homines, qui literis mediantibus viri Magnifici, Domini Joannis Pongratz de Dengeleg Vajvodae Transilvani, siculorum, et Zolnok mediocris Comititis, ac Bani Zeuzenien. introductoriae, et statutorias pro factis in eisdem exequendi, ad facies possessionum Magyar Fratha, Oláh Fratha, et Bothaza vocatarum, in Cottu de Kolos existentium, habitatum fuerant transmissi, in nostram redeuntes praesentiam inter caetera retulerunt, quod Simon Magnus de Botháza, Georgium Zenthes, ac Mathiam, Barnabam, et Philippum filios, ac puellam Elisabeth filiam ejusdem, item Ducam, et Nicolaum filios, nec non nobilem dominam Sophia vocatam, relictam Pauli Chorai de Popfalva, filiam quondam Andreae Zenthes de eadem Fratha, et puellam Martham filiam ejusdem Andreae Zenthes in facie praescriptarum possessionum, facie ad faciem

reptos, item Benedictum Veres de Farnas, Bartholomaeum de Mocs, Michaellem Thompa de Szent-Mihálytelke, et nobilem Dominam consortem suam, filiam quondam Ladislai Rado de Gerő-Monostra, et alios quoslibet tamquam absentes, ab utensione, et usifactione praescriptarum possessionum, Magyar-Fratha, Oláh-Fratha, et Botháza fructuumque et quarumlibet utilitatum earumdem perceptione, et se in eisdem perpetuatione, seque quovis colore, et titulo in easdem intromissione prohibuisset contradicendo, et contradixisset inhibendo coram ipsis. Datum feria quinta proxima post festum beati Gregorii Papae, anno Domini: Millesimo quadringentesimo sexagesimo quinto.

Simplex copia, manu Josephi Dobo de Alba-Julia scripta habetur in Biblioth. Colleg. N.-Enyedien. inter Ms. Jos. Benkő sub titulo: „Coll. Benk. Docum. varia ab anno 1082. vol. V. p. 290 in folio.

(Va urma.)

Versuri populare.

Prepusulu (Zelotipia).

Decātu cu prepusu in casa,
Mai bine cu bół'a 'n óse.
Decātu cu sociulu de ura,
Mai bin' se portu focu in gura.
Dar sociulu voinicu se'mi fia,
Se nu póрте 'n capu scufia.*)

Testamentulu militariului.

Déc' asiu prinde a mori,
Séu acei turci m'aru robí,
Te rogu sócia prea iubita,
Fa o ruga umilita,
Pentru sufletielulu meu,
Cá se'lu erte Dumnedien.
Se dai popii sarindare,
Pane celuia ce n'are.**)

*) Séu cumu se mai dice in lumea mare, se nu póрте caitia, se nu stea sub pantofi, se nu se ascunda sub mésa de fric'a nevestei; dara de alta parte nici se fia brutale cá una féra selbateca, nici necuratu si nespalatu, cá atunci vrea nu vrea, prepusulu se destépta.

**) Acésta poesióra pre cátu de scurta pre atáta si caracteristica, se póрте applica prea bine la militarii confiniari, cá-ci se esplica dein istori'a infientiarei regimentelor confiniarie (granitiarie) dein Transilvani'a intre anii 1762 et 4. Pre candu 'iau inrolatu si respective asiediatu prin comunele militarisate, li s'au datu parol'a, cá ei voru avea se apere numai fruntariile tierci si in tempu de pace se asigure tienuturile de ciurma si de banditi. Dupace 'iau juratu sub standartu, iau scosu in tóte cam-campaniile, prussace, turcesci, francesci, lasandu acasa numai femeile cu pruncii si cu betranii.

Consórtea militariului.

Fruudia verde olelea,
Ann'a d'in gura graiá:
Oficiari cu peptulu taré,
Daruiti'mi ascultare;
Nu duceti pe sociulu meu,
Se ve custe Dumnedieu.
De trei luni sunt maritata,
N'am nici mama, n'am nici tata;
N'am nici frate, n'am nici sor',
Parasita, cat' se moriu.
Luati tóte, le luati,
Numai sociulu mi'lu lasati.
Avenu vite, avemu boi,
Duoce trei sute de oi.
Luati tóte, le luati,
Numai sociulu mi'lu lasati, —
Nu'mi duceti pe sociulu meu,
Se ve custe Dumnedieu!

Respunsulu oficiariloru.

E porunca 'mperatésca,
Cauta se se 'nplinésca.

S P I C E,

Ori-care poporu crede, cá in diverse epoce grele pe elu ilu póрте mantuí numai câte unu omu, merita cá se fia batutu cu biciulu.

— Poporulu carele nu'si cunoşce trecutul se, va merge totu-deauna pipaindu si orbecandu.

— Lenea e stupiditatea corpului; stupiditatea (nauci'a, hebeuci'a) este lenea sufletului.

— Cu ómenii geniali este anevoia a fi in relatii, pentrucá ei facu multe preste regula.

— Despre ómeni numai dupa mórtea loru potemu judeca dreptu; pre cátu tempu se afla ei in viétia, patim'a urei, séu a invidiei, séu scárnavulu servilismu, séu fric'a de resbunare, nu lasa cá ómenii cei remasi in viétia se judece dreptu.

— A vietinú, insémna a labora cu tóta serioşitatea.

DICTIONARIULU

UNGURESCU - ROMANESCU

compusu de Georgie Baritiu. Brasiovu 1869, form. 8° mare, 41 cóle, se afla depusu spre vendiare la librariile d'in Brasiovu, Sibiiu, Clusiu, Lugosiu, Temisiór'a, Aradu, M. Sighetu, cu pretiulu originale ficu 3 fr. 70 cr. leg. tiépenu cu piele, si 3 fr. 20 cr. v. a. leg. usioru. Anume pentru comitate sunt depuse in Clusiu la librariile dloru I. Stein si L. Demjén. In Sibiiu la librari'a Iulius Spreer. Lugosiu I. L. Kremann. Deva I. Zöld.